

Salkaházi Sára

Akit nem avattak Boldoggá
Bernovits Vilma hitoktató
Szerző: Szécsi József

Tevékenysége kezdetben abból állt, hogy a megkeresztelkedni szándékozókat hittanból előkészítette alapvető ismeretekre. Gondoskodott keresztelő papról és keresztszülőkről is. A keresztszülői szerepet igen sokszor pótolta saját személyével.

Szécsi József
vallásfilozófus, OR-ZSE c. egyetemi docens

Akit nem avattak Boldoggá - Bernovits Vilma hitoktató

Tartalom:

Bevezetés

1, Életéről
2, Mentő tevékenysége
3, 1944. dec. 27.
4, A Népbírósági per

Függelék
Bibliográfia

A XX. század magyar történelmének volt három igazi csillaga. Mindhárman Kassán születtek, majdnem egy időben. Schlachta Margit 1884-ben, Salkaházi Sára 1899-ben, Bernovits Vilma pedig 1901-ben. Salkaházi Sára tagja volt a Schlachta Margit által alapított Szociális Testvérek Társaságának, Bernovits Vilma elhatározta a Társaságba való belépését. Salkaházi Sárát és Bernovits Vilmát a nyilasok végezték ki a Duna-parton 1944. dec. 27-én. Schlachta Margit, a rendalapító 1884. szept. 18-án született, Schalkaházi Sárát pedig 2006. szept. 17-én iktatta a katolikus egyház a boldogok közé, 62 évvel mártíromsága és 107 évvel születése után.

1, Életéről

Bernovits Vilma édesapja Bernovits Viktor ágostai evangélikus volt. Édesanyja Gölniczky Vilma pedig római katolikus. Bernovits Vilma 1901. ápr. 8-án született Kassán, a Kossuth L. u. 1. szám alatt laktak. 1911-ben beiratkozott Kassán egy polgári iskolába, az Orsolya-apácákhoz. A négy polgári után is az intézet növendéke maradt, itt érettségizett. 1930-ban a kétéves hitoktatóképzőt végezte el Budapesten a Ward Mária Collégiumban. 1932-ben hitoktatói oklevelet szerzett. 1936-1940 között az Andrássy út 120. (majd 130.) sz. alatti „dr Bajusz Györgyné Kossányi Edit-féle nyilvános leánygimnáziumban” volt óraadó tanár.

Édesapjának Kassán a Féja Dávid utcában gyára volt, több európai országba szállította „Procento” nevű találmányát, egy kamatszámító gépet, és az ugyancsak általa készített író- és számológépeket. A háború után rövid ideig volt neki egy LAPLACE nevű villanyóra gyára is.[1] Bernovits Viktor a munkásokat sohasem bocsátotta el. Szabadkőműves volt, lányát óvni akarta az egyháztól, ezért vasárnaponként délelőtt szobafogságot rendelt el. Vilma beceneve Tuci volt. Édesapjával vitatkoztak egymással ebéd közben is, apja piszkálta őt a papok miatt. Ha jött egy pap látogatóba, neki is kényes kérdéseket tett fel. Vilma rájött, hogy az egyik templomban egy öreg szerzetes 12 óra után misézik, ide ment el apja tudta nélkül. Tizenhét évesen elhatározta, hogy belép az orsolyák szerzetesrendjébe. Édesanyjának ez tetszett, de mégsem akarták a szülők, hogy egyetlen gyermekük apáca legyen. Vilma előtt három fiúgyermekük halt meg. Vilma édesanyja, intelligens, kedves nő volt, egyúttal spiritiszta is, amit Vilma nehezményezett,

és a szeánszokon írott papírokat mind megsemmisítette. Szüleit ellenben Vilma sohasem bírálta.[2] A szerzetesrendbe való jelentkezésekor a szülők megbeszélték az alkalmasságot vizsgáló orvossal, hogy Vilmát találja alkalmatlannak a szerzetesi életre.

Édesapjától az első világháború alatt elvették a gépeket, mert nem akart fegyvereket gyártani és odaadták Weiss Manfrédnak. A háború után a magyar állam nem volt hajlandó kártérítést fizetni, az elkobzott gépeket föl sem használták. Kidobálták a háború végén a vagonokból az utcára. Később 30 ezer koronát kínáltak fel neki, de Bernovits Viktor nem fogadta el. Teljesen elszegényedtek. 1929-30 körül Bernovits Margit (Mihailovits Zsoltné) orvos nővére, Mária hozta fel őket Kassáról Budapestre. Bernovits Viktor végleg Kassán maradt. Vilmáék először Bernovits Margit nővérénél laktak, később pedig a Bokréta utcában.[3]

A család – amikor még jólétben élhetett - hintón járt Kassán. Egyszer Tuci, vagyis Vilma elsóhajtotta magát, hogy de jó lenne egy szökőkút a szobájába, és másnap jöttek a kőművesek a szökőkúttal. Fiatalkorában a család egy barátjánál töltötték a nyarat. Naponta eljárt a falu igen távolfekvő templomába és minden nap áldozott. Ha a vendéglátóknál több vendég volt, barátnőjénél aludt, s a fél éjszakát az éjjeliszekrény előtt térdelve töltötte. Egyszer, amikor Kassán télen ment az utcán, és jött vele szembe egy asszony, aki fázott, Tuci levetette a kabátját és nekiadta.[4] Kassán, a Dómnál, a szent Mihály-kápolna bejárata mellett áll egy feszület. Ott ült mindig egy koldusasszony. Tuci, mielőtt bement volna a templomba, mindig odament a koldushoz, és kezet csókolt neki, aki megpróbálta elkapni a kezét. Ékszereit, fülbevalóját, gyűrűjét odavitte és nekiadta. Vitt neki pénzt is, meg ennivalót. Tuci akkor – a visszaemlékező szerint - 14-15 éves volt.[5]

19 éves korában zongorázni tanult. Zongoratanárnője, Blaustein Margit zsidó volt, később a barátnője lett. Pestre ment férjhez. Tucinak volt egy Hamar Miklós nevű huszárszázados kérője, akit meggyőzött, hogy nem szándékozik férjhez menni. Később egy Somogyi nevű sátoraljaújhelyi főhadnagy is próbált udvarolt neki.

2. Mentő tevékenysége

Miután édesanyjával Budapestre jöttek és beköltöztek a Bokréta u. 3. sz. alatti otthonba, elvégezte a hitoktatóképzőt, és Salkaházi Sára segítségével a „dr Bajusz Györgyné Kossányi Edit-féle nyilvános leánygimnáziumban” volt. óraadó tanár.[6]

Bernovits Vilma az I. emeleten lakott édesanyjával. Az otthon egy nővére napközben mindig meglátogatta édesanyját. Többször észrevette, hogy a földön alszik. Azt mondta, azért, mert lánya mindig hoz valakit, akinek hely kell. Mint anya, nehezményezte, hogy Vilma sokszor megvonja magától a táplálékot, s elviszi azoknak, akiknek ennyi sincs. Vilma is sokszor a földön aludt. Ha csak egynek adtak szállást, olyankor mindig Vilma ment a földre.[7]

Bernovits Vilma hitoktatónak a csillagviselésre kötelezett zsidók érdekében végzett munkáját gyanús szemek figyelték. Tevékenysége kezdetben abból állt, hogy a megkeresztelkedni szándékozókat hittanból előkészítette alapvető ismeretekre. Gondoskodott keresztelő papról és keresztszülőkről is. A keresztszülői szerepet igen sokszor pótolta saját személyével. Híre elterjedt az megbélyegzett üldözöttek között, egyre többen keresték fel lakásán, illetve egy kis üzletben az Irányi utca és a Veres Pálné utca sarkán, ahol egy ideig dolgozott. Az üzletben egyházi ruhákat, kegytárgyakat, imakönyveket, írószert, iskolai könyvek, füzeteket árultak. A csillagviselésre kötelezetteknek nem volt szabad bármikor, bárhová belépni. A kegytárgyüzlet egy alkalmazottja emlékszik, hogy az üldözöttek a belépéskor mindig eltakarták a sárga csillagot ruhájukon. Ezután hátramentek Bernovits Vilmával a raktárhelyiségbe.[8] Bernovits Vilma egy idő után a szükséges iratok beszerzésére specializálódott. A Tábor nevű papírüzletet a szociális testvérek vezették, itt találkozott az üldözöttekkel Bernovits Vilma. Az üzletet az udvarról is meg lehetett közelíteni, mert odanyílt a raktára. A vezető testvérrel megbeszélte, hogy mikor tartózkodik ott. A helyiség megközelítése azért is jó volt, mert egy emeletes ház kapuján át lehetett odajönni.[9]

Amikor a sárgacsillag viselésére kötelezetteknek gettóba kellett költözniük, Bernovits Vilma rendszeresen bejárt ezekbe a „csillagos házakba”, és minden előkészítés nélkül keresztelt. Később, a legveszélyesebb időkben, amikor csak percekre jelenhetett meg, tetemes élelmiszercsomag kíséretében minden formalitás mellőzésével adta át a rászorulóknak a keresztleveleket, melyeket – az akkor hozzá közel áll Magyar Karola hitoktató tanúsága szerint – a pápai nunciatúra révén szerzett.[10] Amikor a veszélyes és kockázatos munkájáért anyagiakat ajánlottak fel neki, ezt nemcsak elhárította, de annak a 2 pengős okmánybélyegnek az árát se engedte kifizetni, mely a plébánia pecsétjével felülbélyegezve előre fel volt ragasztva a kitöltetlen keresztlevelekre, házasságlevelekre. Egy ismerőse szemrehányást tett neki, hogy ezek a megtérések nem őszinték, és belőlük a veszély elmúltával kevesen maradnak majd. Válasza az volt, hogy ez nem érdekli, a fontos, hogy életet mentsen, de éppen örül annak is, ha csak egyetlen egy is keresztény marad.

A zsidókat összeköltöztető miniszteri biztos aláírásával 1944. dec. 19-én négy pap kapott engedélyt, hogy saját felelősségére lelkipásztori teendők ellátása címén a gettóba bemenjen: Tomek Vince piarista, Köhler Ferenc lazarista, Havasi Lucius bencés és Deák Bárdos Lénárd jezsuita atya. Korántsem veszélytelen tevékenységüket hatósági engedélyek nélkül már korábban is végezték. Hamis iratokat csempésztek, hatóságokat vezettek félre, embereket

mentettek. Deák Bárdos Lénárd atya így írt:

„Életünkért senki nem felelt. A gettóban és környékén a „nyilas testvérek” töltött fegyverrel inzultáltak bennünket… Ilyen szolgálati úton jutott Bernovits Vilma is hozzám. Sokat nem volt szabad tudnunk egymásról, vagyis nem volt tanácsos a veszedelem miatt, melybe egymás életét márthattuk. Megtudtam tőle, hogy hitoktatónő, a Felvidékről jött, és a belvárosi asszisztenciához tartozik. Láttam rajta, hogy nagyon rátermett a munkára, amit végez. Buzgó, vakmerő és áldozatos. Elárulta idők folyamán, hogy nem zsidó származású, de az embertelen üldözés mélyen érinti őt, és Krisztus nevében szívesen halna meg érettük… Egyik gyámolítottja szerint a zsidókért börtönbe menne, bár nagyon irtózott az ottani piszoktól és élősdiektől.

Ábrahám György rendtestvérem egyszer általam kérette magához: akar-e a szervezett nunciatúrai zsidóvédelemben részt venni. A koncepció tetszett neki, de amikor arról volt szó, hogy akkor közös eljárás alatt kell bizonyos „engedelmesség” alatt eljárnunk, ezt határozottan visszautasította. Én úgy láttam, hogy ez nem szabadosság nála, hanem a vállalt egyéni útjait nem akarta elhagyni, sem esetleg nyilvánosságra hozni éppen életveszélyességük miatt. Nem sokkal ezután jelezte, hogy a nyilasok razziájába került, és kénytelen volt egy egész keresztlevelet megenni. Így, szóról szóra. Különben azonnal az életével fizetett volna. Így is halállal fenyegették meg és azzal, hogy most már nagyon figyelik. Ez az elbeszélése volt az utolsó találkozásunk. Csak suttogó hírekben kaptunk kivégzéséről bizonytalan híreket.”[11]

Bleiziffer Lura visszaemlékezése szerint, aki ötven éve lakott már 1979-ben a Bokréta utcai házban elmondta, hogy tudta, hogy Salkaházi Sára és Bernovits Vilma üldözött zsidóknak nyújtottak menedéket. Ha Sára elment hazulról, a veszélyes ügyeket mindig Vilma intézte. Tuci bejött hozzánk egyszer egy kéréssel: Mi, hitoktatók annak idején többen is sebesült katonák mellett dolgoztunk. Amikor beszerzitek a sebesültek okmányait, tudnátok papírokat, keresztlevelet szerezni másoknak is. Mutassátok meg, hogy mennyi felebaráti szeretet van bennetek![12]

Vida Lídia, egyik kolléganője így emlékezik vissza 1944-es egyik találkozására Bernovits Vilmával: „1934-ben találkoztam először Bernovits Vilmával. Ritkán és csak gyűléseken beszélgettem vele. Szerény, szolgálatkész és buzgó hitoktató volt. Amikor 1944-ben bezárták az iskolát, engem a belvárosi egyházközség irodájába osztottak be. Ott dolgoztam az irodában, és három csoportot készítettem elő a keresztség felvételére. Itt találkoztam újra Vilmával. Ha jól emlékszem, négy csoportja volt. Gyakran beszélgettünk, s egy alkalommal elmondta életét is… Azt is elmondta, hogy be akar lépni a szociális testvérek közé. Utolsó találkozásunkra azonban teljes bizonyossággal emlékszem… Délután 4-5 óra lehetett, amikor kiléptünk a plébánia kapuján. Ajánlotta, hogy sétáljunk egyet. Éppen nagyriadó volt, az utak néptelenek. Lementünk

a Duna-partra… Elmondta, hogy gyermekkorában nagyon érdekelték őt a vértanúk, s mindenáron ő is az akart lenni. De most… Ez egészen más, ez az igazi vértanúság, ilyen gyalázatosan meghalni. A ma vértanúinak nem állítanak fel soha szobrot, hanem mindenki megvetéssel gondol rájuk. „Talán így kell majd nekem is vértanúnak lennem…" Aztán elmesélte még, hogy mennyi üldözöttet rejteget, s mennyi minden van a lakásán, aminek nem szabadna ott lennie. Közben szakadatlanul bombáztak. Egy darabig elkísért, s aztán elbúcsúztunk. Valóban nem gondoltam akkor, hogy örökre."[13]

Az Országos Katholikus Nővédő Egyesület Munkásvédő Otthona 1906-1944-ig működött a Budapest, (IX.) Bokréta u. 3. sz. alatt, amikor is okt. 29-én a Dolgozó Lányok és Nők Országos Szövetsége (DLN) vette át működtetését. Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület kezelésében 1914-ben 100 fiatal munkásnőnek és 20 árvának adott otthont, utóbbiakat fölkészítette az ún. cselédmunkára, varróműhelyében 40 varróleányt foglalkoztatott. 1929. jún. 16-án Munkásnők Otthona néven újra megnyílt, Mészáros János budapesti érseki helynök szentelte föl. Az Actio Catholica 1943-ban megindított egy gyűjtést mindkét nembeli tanoncok számára alapítandó tanoncotthonokra. Ennek a mozgásnak része volt a Bokréta u. 3. alatti intézményben egy vezetőségváltás, amikor is Salkaházi Sára szociális testvér került az intézmény élére. A háborús események úgy hozták, hogy a régi vezetőség néhány tagja is a házban maradt és az alkalmazottakat is megtartotta Salkaházi Sára. Az újak és régiek között voltak súrlódások. A ház emeleti részét egy idő után magyar katonaság is használta. Az üldözötteket a házban takarítónőként, konyhai munkára alkalmazták. Az üldözöttek gyermekeit biztosabb helyre, a szociális testvérek Balaton-Jankovich-telepi üdülőjébe vitték.

3, 1944. dec. 27.

A Szociális Testvérek mintegy ezer üldözöttet bújtattak. Valamennyi rendházuk telve volt velük, közülük majdnem százat személyesen Sára nővér mentett meg.

A Bokréta utca 3. szám alatti házban[14] magyar katonákat szállásoltak be, vagy jártak be szállásra az emeleti részbe, a ház többi lakói pedig a pincébe húzódtak a bombázások alatt. Nem világos, hogy hány katona, mikor volt ott, hogy 1944. dec. 27-én volt-e ott katona. Erről semmiféle információnk nincs. Dec. 24-én az oroszok teljesen bekerítették a fővárost. 150 férőhelyes Bokréta utcai otthon

20-25 menedéket kereső zsidót bujtattak általában.

Bernovits Vilmáról egy tanárnő barátnője ezt írta: „A karácsony előtti időkben mindig meglátogattam. Reggel 9-10 óra körül lent voltak az ebédlőben. Az ő asztalánál láttam egyeseket, akik feltűnően olyan típusok voltak. Aztán körülnéztem, s láttam másokat is. Amikor Tuci kikísér, mondtam neki: - Nézd, ilyesmit nem lehet csinálni veszély nélkül. Csak akkor, ha mások nem tudnak róla. Akármilyen rendes társaság is van itt, nem lehet tudni senkiről, mi lakik benne. Ezt csak úgy lehet csinálni, ha valahova elrejtitek őket. – Ő akkor nagyon megütközött rajtam, és azt hiszem, egy kicsit meg is volt sértve. Mert azt válaszolta, hogy amit mondok, az lehetetlenség, a házban nincs senki olyan, aki elárulná őket.”[15]

1944. karácsony másnapjának estéjén Salkaházi Sára figyelmeztetett egy nőalkalmazottat, a 18 éves Dömötör Erzsébetet, hogy az otthonban gyakran megforduló katonákkal szemben nem megfelelő a magatartása, ti. az egyik katonához feljárt az emeletre. Megmondta a lánynak, hogy mivel nem küldheti haza a szüleihez, hadműveleti területre, úgy látja helyesnek, ha áthelyezi egy másik munkásnőotthonunkba. Ez december 26-án történt. A következő nap, 27-én kora reggel Salkaházi Sára részt vett a szentmisét, aztán egy szociális testvérrel elment a Sára testvérrel elment a Liszt Ferenc tér 6. sz. ház II.em. 14. lakásba, ahol a DL-otthon, a Dolgozó Lányok Otthona volt az áthelyezés ügyében. Az ottani vezető ezt készséggel vállalta. Visszafelé jövet meglátogatott egy ismerőst, és kora délután érkezett a a Bokréta utcába. A háborús Budapesten Salkaházi Sárának az volt a szokása, hogy mindenhova magával cipelt egy nagy bőröndöt, hátha találunk valahol valami megvásárolhatót a konyha számára.

Ezúttal a koffer üres maradt. Bekanyarodtak a körút felől a Mester utcába, onnan a Bokréta utcába. Az utcasarokról látni lehetett, hogy a kapunkban egy fegyveres nyilas áll. Társa azt ajánlotta Sárának, hogy tűnjön el. Sára azonban bement és nyugodt hangon kérdezte: „Én vagyok az otthon vezetője. Miről van szó, kérem?” Akadálytalanul bejutottak. Először a kápolnába mentek egy térdhajlásra a küszöbről, de már üvöltöttek, hogy „Le az óvóhelyre!” Az alagsori tágas ebédlő volt az óvóhely.

Mire leértek, ott zsúfolódott a lócákon az otthon összes lakója és velük szemben a nyilasok főnöke, két térde között golyószóró, előtte pedig egy felfordított ládán mindenféle iratok. Folyt az igazoltatás. Éppen egy asszonyt igazoltattak, aki azért vált gyanússá, mert túl sok irata volt. Születési igazolvány, vasúti bérlet, házasságlevél, gyerekeinek keresztlevelei. Vesztére mindet odatette a nyilas elé. Az meg vallatta és üvöltözött. „Hazudik! Hazudik!” Sára testvér odalépett. „Ezt az asszonyt én alkalmaztam! A mellékhelyiségek tisztán tartása a dolga!” A nyilas meg ráüvöltött: „Ez is hazugság! Mindent tudok magáról!”

Később megengedték, hogy a konyhában megebédeljen. Visszament az óvóhelyre és rózsafűzért imádkozott az ott lévőkkel. Beszaladt a kápolnába, ahonnét a pártszolgálatosok

kirángatták és a Ferenc körúti nyilasközpontba, az Üllői út és a Ferenc krt. saroképületébe vitték. Itt voltak estig, amikor sötétben levitték őket a Duna partra.

Később derült ki, hogy az a lány, Dömötör Erzsébet, akivel Sára testvérnek vitája volt, szaladt el a kerületi nyilasházba és jelentette fel az otthont, amiért üldözötteket bújtattak az otthonban álnéven, hamis papírokkal s legfőbb segítőjük az otthonvezető Salkaházi Sára és a hitoktató Bernovits Vilma volt. Az érintett panaszával először a régi vezetés egy tagjához, Borbás Magdához fordult, és a népbírósági iratok szerint még egy másik alkalmazotthoz is (Kádi Magdolna), fordult panaszával, aki/akik azt javasolta/ák, hogy tegyen feljelentést a nyilasoknál.[16]

A razziát végző nyilas vezető mindjárt ki is nevezte Dömötör Erzsébetet vezetőnek, Salkaházi Sárát pedig beállította a már félreállítottak közé. Közöttük volt Bernovits Vilma hitoktatónő is, aki szintén a Bokréta utcában lakott. Mindjárt el is vitték őket. Kérdésre az egyik nyilas azt mondta: „A főnöknőt meg a hitoktatónőt elvisszük jegyzőkönyv-felvételre, a többit meg oda, ahova valók." A nyilas még hozzátette: „Éjjel visszajövünk teherautóval a zsidó vagyonért!" A nővér ezt válaszolta: „Itt aztán nincsen sem zsidó, sem más vagyon. Akik itt vannak, azoknak minden vagyonuk belefér egyetlen zsebkendőbe."[17] [18]

A visszaemlékezők szerint a letartóztatáskor különösen durván bánt Vilmával egy nyilas, akiről úgy tudták, azelőtt hentes volt, s aki Vilmáról már korábban is tudta, hogy részt vett zsidók mentésében. Azok az üldözöttek, akik hamis papírjaikkal tudták magukat igazolni, megmenekültek. A tudat, hogy besúgó van a házban páni félelmet hozott, és még ezen az éjszakán tovább menekültek.[19]

Hat személyt vittek el.: Salkaházi Sárát, az otthon vezetőjét, azzal a váddal, hogy zsidókat rejteget a házban, Bernovits Vilma hitoktatót azzal, hogy bejár a gettóba, ott hittant tanított és esetenként keresztelt is, és akinek zsidómentő tevékenységéről már korábban is tudomásuk volt, valamint Fischer Béláné Féderer Leontint, dr Róna Andorné dr Jónás Magdolnát, és egy asszonyt a fiával, mert a pincében lefolytatott kikérdezéskor nem tudták meggyőzően bizonyítani nem-zsidó származásukat. A fiatalember neve a visszaemlékezésekben „fűtő Pista" volt, a ház konyhafüzetébe dec. 22-én Sára testvér írta be a nevét. Az asszony neve Bátoríné lehetett[20], a fia neve így Bátori István. Hídvégi Máté mondta el, hogy megtudta: István a lövések előtt a vízbe vetette magát és elúszott. Megmenekült, valahol, a Bokréta utca környékén lakott és emlékezett rá valaki az Üllői úti Örökimádás templomból. Már meghalt. Az a bizonyos dec. 27. éjjel annyira megviselte idegileg, hogy nem mert jelentkezni ebben az ügyben. Egy szemtanú szerint fejlövéssel végeztek velük.

Másnap egy kifutófiú, suhanc elment a Bokréta utca házba és ezt mondta: „Azokat még tegnap este főbe lőtték. Örüljenek a nővérek, hogy nem látták, hogyan!”[21] Az 1967-es nyilas-perben egy vádlott szerint Salkaházi Sárát és társait a Fővámház melletti Duna-partra vitték, le kellett vetkőzniük és a Dunába lőtték őket. Sára testvér a kivégzés előtt gyilkosai felé fordulva az égre emelt tekintettel nagy keresztet vetett.

4, A Népbírósági per

1966-67 között folyt a zuglói nyilas per, melyben az egyik vádlott kérdezés nélkül beszámolt a nők kis csoportjától, hogy volt egy alacsony rövid fekete hajú nő, aki nyugalommal kivégzői felé fordult egy pillanatra a szemükbe nézett, majd letérdelt és égre emelt tekintettel széles, nagy keresztet vetett magára.[22]

A Népbírósági iratok tanúsága szerint: Dömötör Erzsébet 1945. júl. 19-től előzetes letartóztatásban volt, 18 éves rk. A Katholikus Leányok Dolgozó Egyesületében dolgozott, 1944 dec. 27-én a Ferenc krt. 41. sz. alatti nyilas-központban feljelentette Salkaházi Sára főnöknőt, mert zsidókat rejtegetett. Borbás Magda 1945-ben 41 éves egyesületi titkárnő ellen 1945. szept. 12-én az eljárást bizonyíték, tanúk hiányában megszüntették, mert csupán a vádlott Dömötör Erzsébet vallomása volt, amit más nem erősített meg. Dömötör Erzsébet 1947. okt. 14-i Budapesti Népbírósági Végzés szerint lakcímét megváltoztatta és ismeretlen helyre távozott. Ezért távollétében hozott a Budapesti népbíróság ítéletet. 10 évi fegyház, vagyonelkobzás, politikai jogoknak 10 éves felfüggesztése. Kádi Magdolna 1944-ben 18 éves rk. Hajadont, aki Borbás Magdával adott tanácsot Dömötör Erzsébetnek a nyilasoknál való feljelentésre, tanúk, bizonyíték hiányában felmentették. Dömötör Erzsébetet a Szabadság – folyóirat (1945.VII.17.2.) szerint letartóztatták. Visszaemlékező (Móna Ilona) szerint internálták, ahonnét egy idő után elengedték, ekkor a népbírósági iratok szerint lakcímét megváltoztatta, ismeretlen helyre költözött és ezért távollétében ítélték el: 10 évi fegyházra, vagyonelkobzásra, politikai jogainak 10 éves felfüggesztésére, de minderre nem került sor, mert eltűnt.

Bibliográfia

ADRIÁNYI, Gabriel: Fünfzig Jahre ungarischer Kirchengeschichte 1895-1945. Minz, 1974. 114.

BAJUSZ GYÖRGYNÉ KOSSÁNYI EDIT nyilvános jogú leánygimnáziumának évkönyvei 1936-1940.

BOKOR Péter: Hét fejezet a Bokréta utca mártírjáról. Népszabadság (folyóirat) Budapest, 2006. aug. 18.

HETÉNYI Varga Károly: Amivel mártírjainknak tartozunk. Új Ember (folyóirat) Budapest, 1979. ápr. 29.

HETÉNYI Varga Károly: Ki tud róla? Új Ember (folyóirat). Budapest, 1979. máj. 20. 2.

HETÉNYI Varga Károly: Salkaházi Sára szociális testvér. II. Vigília (folyóirat) 1980. febr.

HETÉNYI Varga Károly: Salkaházi Sára és Bernovits Vilma mártírhalála. Új Ember (folyóirat). Budapest, 1984. dec. 23.

HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 125-141.

HETÉNYI Varga Károlyné: Egy elárult jótevő vértanúsága. Aki életét adta az üldözöttekért. Keresztény Élet (folyóirat) 2009.nov.15. 3.

HÍDVÉGI Máté szerk. Boldog Salkaházi Sára Emlékkönyv. Budapest, 2006.

KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a nácizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez III. 1944. június 30.-1944. október 15. A budapesti zsidóság deportálásának felfüggesztése. Budapest, 1967.

LÉVAI Jenő: Szürke Könyv. Budapest, 1946. 92.

LÉVAI, Jenő: Geheime Reichsache. Köln-Müngersdorf, 1966. 121.

MONA Ilona: ad Bernovits Vilma. Budapest, 2010. okt. 11. Kézirat 1-2. (Szociális Testvérek Társasága Levéltár)

MONA Ilona–SZEGHALMI Elemér: Salkaházi Sára élete és munkássága. Budapest, 1989

n.n. Letartóztatták a Bokréta-utcai tömeggyilkosság felbujtóit. Szabadság (folyóirat) 1945. júl. 17. 2.

PUSKELY Mária: Akik a jobbik részt választották. Róma, 1978. 229.

SCHÉDA Mária: Salkaházi Sára, a szociális szeretet apostola. Kecskemét, 1988

SCHÉDA Mária: Boldog vagy, Sára? Budapest, 2004.

VASZILJEV, K.: Német-világ Magyarországon. Meggyalázott templomok, elhurcolt papok. Új Szó (folyóirat) 1945. ápr. 4.

Népbírósági iratok:

A Budapesti Népügyészségtől. Budapesti Népbíróságnak vádirata Dömötör Erzsébet ellen. Budapest, 1945. szept. 12.

Budapesti Népügyészség Határozata. Borbás Magda és Kádi Magdolna elleni eljárás megszüntetése. Budapest, 1945. szept. 12.

Budapesti Népbírósági Végzés Dömötör Erzsébet ellen. Budapest, 1947. okt. 14.

A budapesti népügyészségtől. Népbíróságnak indítványa Dömötör Erzsébet ellen. Budapest, 1948. okt. 19.

Budapesti népbíróság. Ítélet Dömötör Erzsébet népellenes bűntettében. Budapest, 1949. febr. 14.

Függelék

Bakó Sarolta feljelentése

1944. júl. 19-i dátummal aláírt feljelentés érkezett a budapesti Érseki Általános Helytartósághoz. Ebben az időben több budapesti hitoktatónő tényleges segítséget nyújtott üldözött zsidóknak a gyors és lehető legkevesebb adminisztrációt igénylő megkeresztelkedéséhez. A feljelentésben szereplő terhelő adatok és a velük egybecsengő visszaemlékezések azt jelzik, hogy e feljelentés Bernovits Vilma budapesti hitoktatónő ellen történt. A feljelentést tevő eredménytelen személyes panasztétele után választotta az írásos formát:

„Tekintetes és Főtisztelendő

Érseki Általános Helytartóság

Budapest

Legyen szabad az Érseki helynök úrnak a tegnapi szóbelileg tett bejelentésemet a következő írásban leszögezni, illetve kiegészíteni.

F. hó 17-én Sór Andorné szül. Wallner Aranka, házivarrónő, a Dob utca 89. számú zsidóház csillag viselésére kötelezett lakója, tartalmilag a következőket mondta:

A Dob utca 89. számú ház zsidó lakói mind ki fognak keresztelkedni. A pápa átokkal sújtotta Magyarországot, amiért a zsidókat deportálta, s a jövőben ezért enyhítik a zsidók elleni rendszabályokat, és ezeket az enyhítéseket főként a keresztény vallású zsidókra alkalmazzák. Ez okból jelentkeznek a zsidók tömeges kikeresztelkedésre. Egy nő két napon át oktatja őket, ezután megkereszteli őket a katolikus egyház, és keresztlevelet ad egy kötelezvény ellenében, amelyben kijelentik, hogy három hónapon át oktatásra fognak járni. Két zsidót ilyen alapon máris megkereszteltek a Szent Rókus plébánián. A református egyház nem vállalta az ilyen keresztelést. Ő – Sór Andorné – bár tudja, hogy alávalóság, amit tesz, szintén meg fog keresztelkedni ilyen alapon, gyermekére való tekintettel. A ház lakói azt a felfogást vallják, hogy csak legyen meg a keresztlevél, eszük ágában sem lesz oktatásra járni, és ha megváltoznak a viszonyok, úgyis visszamennek zsidónak

Az érseki helynök úr azt felelte bejelentésemre, hogy tudjam meg, ki volt az a két zsidó, akit megkereszteltek, mert ilyen konkrét adat hiányában nem járhat el. Megjegyeztem, kereszténynek nem szabad zsidóházba menni, mire kijelentette, hogy igenis szabad. Mindamellett nem áll módomban ilyen megbízatásnak eleget tenni, mert az utcákon kifüggesztett rendőrhatósági plakát szerint zsidóknak lakásukban látogatót fogadni tilos, továbbá Sór Andorné természetesen gyanút fogna, ha meglátogatnám és megkérdezném tőle a neveket, s azokat vagy nem mondaná meg, vagy kereken megkérdezné, mi célból kellenének nekem e nevek. Legyen szabad azonban tisztelettel javasolnom, hogy a Szent Rókus plébánián vizsgálja felül az Érseki Helytartóság az anyakönyvi bejegyzéseket.

Voltam bátor felhívni az Érseki helynök úr figyelmét arra, hogy a keresztség szentség és eltörölhetetlen jellegű lévén, akár adnak ki keresztlevelet, akár sem – az Érseki helynök úr megjegyezte, hogy a resztlevelek kiadása tőle függ és ő csak szabályszerű oktatás után ad ki keresztlevelet -, az illetők keresztények lesznek, mert a keresztség érvényes lesz. Az Érseki helynök úr elismerte, hogy ez így van. Kérdezem, ha ez így van, nem fogja-e majd ezeket a megkereszteltelteket is, akik nyilvánvalóan nem meggyőződésből keresztelkedtek meg, hanem enyhítések reményében azzal a hátsó gondolattal, hogy amúgy sem fognak keresztényként élni, keresztényeknek tekinteni? A zsidók három napon belüli megkeresztelkedését egyrészt a keresztség szentségének szentségtörésig menő profanizálásának, másrészt a fennálló törvényes rendelkezések súlyos kijátszásának vagyok kénytelen minősíteni. Tudom, hogy a Katholikus Egyház feltételezi a jóhiszeműséget mindenegyes keresztelésre jelentkezőben és nem utasíthatja azokat vissza. Azonban az érseki helynök úr saját szavai szerint mostanában azért van annyi zsidókeresztelés, mert a németek bevonulásakor zsidók tömegesen jelentkeztek áttérésre. Ismét kérdem, nem félelemből és érdekből tértek-e át ezek? Azok, akik meggyőződésből lettek keresztényekké, kitartottak volna a megismert igazság mellett akkor is,

ha valamely okból nem 3, hanem 6, 9 vagy 12 hónap után keresztelték volna meg őket, természetfölötti szempontból pedig, ha előbb halnak meg, a vágykeresztségben részesültek volna. A Dob utca 89. számú zsidóház lakóinak keresztelésre való jelentkezése nem meggyőződésből, hanem bevallottan az enyhítések elnyerése reményében történik.

Kötelességemnek tartottam az Érseki helynök úr figyelmét e súlyos visszaélés elkövetésének veszélyére felhívni. Tisztelettel kérem az egyházi hatóságokat, találjanak utat és módot a keresztség szentsége profanizálásának és a Katholikus Egyházra ebből származó súlyos bajoknak megakadályozására. Lelkiismeretemmel össze nem egyeztethető bűnpártolásnak éreztem volna, ha nem jelentem a készülő visszaélést. Tiszteletteljes véleményem szerint megakadályozható volna egy újabb sajtóközlemény által, amely esetleg egy esztendő elteltét követelné meg a jelentkezéstől a keresztelésig, és felhívná a figyelmet arra, hogy az illetéktelenek által kiszolgáltatott keresztség úgy egyházi büntetést, mint a világi hatóságok által való súlyos felelősségre vonást vonna maga után. Úgyszintén – tekintettel arra, hogy már széltiben-hosszában beszélnek Magyarország pápai átok alá való helyezéséről a zsidókérdéssel kapcsolatban – célszerű lehetne egy ilyen irányú helyreigazító nyilatkozat.

Befejezésül legyen szabad megjegyeznek, hogy az angol-orosz győzelmet óhajtó és minden elképzelhető eszközzel előmozdító belső ellenség, zsidók mozgási szabadságát növelő bármilyen intézkedés, a legsúlyosabb veszélyt jelenti Magyarország és annak nemzsidó lakossága számára. A német győzelem, amelyet ennélfogva minden tisztességes magyarnak óhajtani és előmozdítani kell, viszont súlyos egyházüldözést vonhat maga után, ha az egyházi hatóságok az állambiztonság érdekében kiadott törvényes rendelkezéseknek a zsidók által való kijátszását lehetővé teszik. Míg az angol-orosz győzelem a katholikus vallású felsőbb társadalmi rétegek teljes kiirtására vezethetne és a katholicizmusnak Európában való fennmaradását is kétségessé tehetné, az esetleges egyházüldözést is súlyosan megsínylené a katholikus lakosság, mint a misztikus test tagjai.

Mindezeket lelkiismeretem szerinti kötelességérzetből írtam le, egyrészt, mint mindennapos áldozó kongreganista, másrészt mint olyasvalaki, aki majdnem húsz évet töltött sajtóval kapcsolatos diplomáciai munkával, úgy Magyarországon, mint külföldön, s ennélfogva módjában állott úgy a nemzetközi politika, mint a zsidókérdés területén az átlagoson túlmenő informáltságot megszerezni és fenntartani. Legyen szabad megjegyeznem, hogy hasonlóképpen köztelesség érzetből – miután Egyházamat és hazámat egyaránt súlyos veszélynek kitéve látom – közlésem egy másolatát vagyok bátor a Hercegprímás úr őeminenciájának, mint Magyarország legfőbb egyházfejedelmének és egyben legmagasabb közjogi méltóságának, megküldeni.

Budapest, 1944. július 19.

Mély tisztelettel:

Bakó Sarolta

külkereskedelmi előadó

Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara

V. Szemere utca 6.” [23]

Az idézett feljelentésnek volt alapja. A Szent Rókus plébánia anyakönyve szerint 1944. júl. 1-19-ig 172 keresztelés közül 114 felnőtt-keresztség volt. Egyházvezetési intézkedés azonban nem történt, mert a későbbiekben még emelkedett a felnőtt keresztelkedők száma. 1944. nov. 11-én, tehát egy napon pl. 80 keresztelést jegyeztek be. A Belvárosi Főplébánia Templomban, az 1944 júl. 11. és okt. 11. között 24 üldözöttnek a bejegyzés szerint Bernovits Vilma volt a keresztanyja.

[1] GÖLNICZKY Gyula – Budapest, 1979.júl.10. in. HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 136.

[2] Özv. VERESS Endréné (Závodszky Klára) – Miskolc, 1979. máj. 21. in. HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 137.

[3] MIHAILOVITS Zsoltné (Bernovits Margit) közlése, Budapest, 1979. júl. 11. in. .HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 135.

[4] Dr DEMETROVITS Ferencné (Rokiczky Magdolna) Bp. 1979.júl.11. in. .HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 137-8.

[5] MICHAILOVITS Zoltánné (Bernovits Margit) - Budapest, 1979. júl. 11. in. .HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 135-6.

[6] GÖLNICZKY Gyula – Budapest, 1979. júl. 10. in. .HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek

az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 136.

[7] PEITL Róza Katalin, Bp. 1979. júl. 15. in. HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 138.

Mint szociális nővér 1937/38-ban dolgoztam a Bokréta utca 3-ban.

Peitl Róza Katalin szociális testvér, aki a húszas évek végén volt a Bokréta utcai otthon vezetője, mondta el, hogy Bernovits Vilma már akkor, édesanyjával együtt a Bokréta utcai otthon lakója volt. Vilmáról elmondta, hogy hihetetlenül segítőkész volt, ha kicsiny szobájukban vendég volt, akkor Vilma a padlón aludt.

[8] HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 127.

[9] MONA Ilona: ad Bernovits Vilma. Budapest, 2010. okt. 11. Kézirat 1-2. - Szociális Testvérek Társasága Levéltár

[10] HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 129.

[11] Deák Bárdos Lénárd - Dabas, 1979. okt. 7. in. HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 130-1.

[12] BLEIZIFFER Lura - Budapest, 1979. júl. 13. in. HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 138-9.

[13] VIDA Lídia visszaemlékezése. Budapest, 1979. jún. 20. in. HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 133.

[14] Katholikus Nővédő Egyesület, Munkásnők Otthona. Tulajdonosa: a Katholikus Dolgozó Nők- és Dolgozó Lányok Országos Központja. A központ vezetője: Salkaházi Sára, főtitkára: Jolsvai Hedvig voltak.

[15] TURCHÁNYI Hedvig - Budapest, 1979. máj. 8. in. HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 130.

- Bernovits Vilma másnak pedig elmesélte, hogy a Margit-híd felrobbantásakor éppen rá akart lépni a hídra. - MIHAILOVITS Zsoltné (Bernovits Margit) - Budapest, 1979. júl. 11. in. HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt

árnyékában. Budapest, 1985. 135.

[16] MONA Ilona: ad Bernovits Vilma. Budapest, 2010. okt. 11. Kézirat 1-2. Szociális Testvérek Társasága Levéltár

[17] BOKOR Péter: Hét fejezet a Bokréta utca mártírjáról. Népszabadság (folyóirat) Budapest, 2006. aug. 18.

[18] MONA Ilona: ad Bernovits Vilma. Budapest, 2010. okt. 11. Kézirat 1-2. Szociális Testvérek Társasága Levéltár

[19] HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 133.

[20] HÍDVÉGI Máté szerk. Boldog Salkaházi Sára Emlékkönyv. Budapest, 2006. 262.

[21] HÍDVÉGI Máté szerk. Boldog Salkaházi Sára Emlékkönyv. Budapest, 2006. 262.

[22] HÍDVÉGI Máté szerk. Boldog Salkaházi Sára Emlékkönyv. Budapest, 2006. 263.

[23] KARSAI Elek (szerk.): Vádirat a nácizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez III. 1944. június 30.-1944. október 15. A budapesti zsidóság deportálásának felfüggesztése. Budapest, 1967. 215-8. Részletét idézi: HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, 1985. 127-9.